

Evaluation factors threatening ecotourism and its needed infrastructures for sustainable natural resources in Kermanshah province, Iran

Mosayeb Heshmati^{*1}, Adel Nemati², Mohammad Gheitury¹, Mohammad Ahmadi³, Ali Mohebi⁴

1. Associate Professor, Agricultural and Natural Resources Research and Education, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Kermanshah, Iran.
2. Faculty Member, Agricultural and Natural Resources Research and Education, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Kermanshah, Iran.
3. Assistant Professor, Agricultural and Natural Resources Research and Education, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Kermanshah, Iran.
4. Assistant Professor, Research Institute of Forests and Rangelands Research, Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran.

*Corresponding Author: heshmati46@gmail.com

(Received: 28 March 2023

Revised: 06 May 2023

Accepted: 31 May 2023)

Extended Abstract

Introduction: Ecotourism is a kind of tourism in which visitors want to visit some unique and attractive natural landscapes and enjoy observing ecotourism destinations which are suitable for ecotourism due to their attractive landscapes, biodiversity, and traditional agricultural productions. The objectives of ecotourism are the protection and sustainable exploitation of natural attractions, improving the livelihood of the local stakeholders, and the satisfaction and well-being of tourists. Therefore, the degradation of these valuable and unique natural phenomena not only makes the ecosystems fragile and imposes consequences such as floods, erosion, dust and desertification, but also deprives the society of the employment opportunities brought about by ecotourism. Nevertheless, due to the lack of welfare infrastructure, improper management and negligence of related departments, current tourism leads to the destruction of natural resources. The purpose of this research was to identify areas prone to ecotourism and its feasibility based on existing capabilities and required infrastructure in Kermanshah province.

Materials and methods: This research was carried out in three stages, which includes the collection of data and information on natural phenomena capable of ecotourism, interviewing relevant experts and experienced inhabitants about the potential and capabilities of ecotourism (within a designed questionnaire) at the local scale as well as addressing the destruction factors and infrastructures required for the sustainable development of ecotourism. Validity of the content of the questionnaire was obtained based on Cronbach's alpha coefficient which obtained between 0.75 and 0.93. The questions respondents focused on centered around infrastructure and facilities for the development of ecotourism, threatening factors and proper management for its sustainability at the local scale in Kermanshah province, Iran.

Results and Discussion: The results indicated that there are 55 sites that are suitable for ecotourism industry in Kermanshah province, Iran. These ecotourism destinations include mountain highlands, forest park, forest reserve, cave, river, spring, tourist village (with traditional handicrafts, livestock and garden products, herbal plants), nomadic lifestyle, landslide (2016), Bazidraz mountain (relics of Iraq war) and urban gardens were detected in 55 places in Kermanshah province. Some cases are also suitable for forest reserves due to having rare or endangered plant species or having a special habitat for the establishment of extinct species. Furthermore, the results of the interview with experts showed that the security of the region for tourists, outstanding cultural features and local traditions of villagers and nomads along with natural tourist attractions were the most important factors attracting ecotourism in Kermanshah province. Finally, the most important factors affecting the sustainability of ecotourism include preventing the destruction of ecotourism areas with the participation of local residents, private sector investment, preserving and reviving the traditions and historical identity of rural and nomadic life, training professional skills to guides and personnel related to ecotourism and the establishment of accommodation.

Conclusion: Based on the results, the current trend of nature tourism, which is effective without payment and supervision, destroys ecotourism destinations in various ways, including soil compaction, crushing plants, cutting of bush and branches, arson fire, and plastic waste. This improper tourism not only does not generate income for the local inhabitants, but also damages their farms and living environment. Numerous road constructions and land use changes and factors like this have an increasing trend that is almost irreversible. By providing the necessary facilities for the comprehensive management of ecotourism in Kermanshah province, the sustainability of natural resources, the satisfaction of tourists, and the creation of employment for local residents will be realized.

Keywords: Infrastructures, Forest Park, Forest Reservoir, Natural Resources, Tourist Village

Citation: Heshmati, M., Nemati, A., Ghitury, M., Ahmadi, M. & Mohebi, A. (2023). Evaluation factors threatening ecotourism and its needed infrastructures for sustainable natural resources in Kermanshah province, Iran. *Integrated Watershed Management*, 3(1), 1-15 doi: 10.22034/iwm.2023.1998777.1069

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to **Integrated Watershed Management**. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

ارزیابی عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم و زیرساخت‌های مورد نیاز آن به منظور پایداری منابع طبیعی در استان کرمانشاه

مسیب حشمتی*^۱، عادل نعمتی^۲، محمد قیطوری^۱، محمد احمدی^۳، علی محبی^۴

۱- دانشیار پژوهشی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرمانشاه، ایران

۲- مربی پژوهشی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرمانشاه، ایران

۳- استادیار پژوهشی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرمانشاه، ایران

۴- استادیار پژوهشی، موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
*نویسنده مسئول: Homarazmkhah@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۲/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۰۸

چکیده

اکوتوریسم گونه‌ای از گردشگری است که در آن گردشگران برای دیدار و مشاهده پدیده‌های طبیعی جذاب سفر می‌کنند و هدف از آن، پایداری هم‌زمان اکوسیستم‌ها و اشتغال‌زایی است. با این وجود، دسترسی عمومی به طبیعت و نارسایی‌های مدیریتی موجب تخریب منابع طبیعی گردیده است که در استان کرمانشاه روندی تشدید و نگران‌کننده دارد. هدف از انجام این پژوهش که طی دو سال (۹۹-۱۳۹۸) در استان کرمانشاه انجام یافت، شناسایی مناطق مستعد اکوتوریسم و امکان‌سنجی آن بر اساس قابلیت‌های موجود و زیرساخت‌های مورد نیاز از دیدگاه صاحب‌نظران آگاه به منطقه بود. بدین منظور، ابتدا فهرستی از مکان‌های اکوتوریسم مشخص و مورد بازدید میدانی قرار گرفت. در مرحله بعد، با تعدادی از مدیران، استادان دانشگاه و کارشناسان اجرایی آشنا با اکوتوریسم از طریق پرسش‌نامه (مقیاس لیکرت) با سه محور زیرساخت‌ها و امکانات مورد نیاز، عوامل تهدیدکننده و عوامل مدیریتی رونق اکوتوریسم مصاحبه شد. نتایج این پژوهش نشان داد که تنوع شرایط زمین‌شناسی، توپوگرافی، اقلیمی و پوشش گیاهی، پتانسیل قابل توجهی را برای اکوتوریسم در استان کرمانشاه فراهم آورده است و بافت روستایی و عشایری، موقعیت جغرافیایی و آثار باستانی پشتوانه خوبی در این زمینه است. بر این مبنای ۱۱ پدیده اصلی با قابلیت اکوتوریسم با ۵۵ سایت در سطح استان شناسایی شد که شامل ارتفاعات کوهستانی، پارک جنگلی، ذخیره‌گاه جنگلی، غار، رودخانه، سراب، دهکده گردشگری، باغ‌های شهری، مرتع و زندگی عشایری، آثار زمین‌لرزه سال ۱۳۹۶ و آثار جنگ عراق و ایران (بازی‌دراز) بود. عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم در این مناطق به ترتیب اهمیت شامل کمبود اعتبار برای تجهیز نیروهای نظارتی، عدم برنامه‌ریزی برای فراهم نمودن امکانات زیربنایی توسعه اکوتوریسم، چرای مفرط دام، تغییر کاربری اراضی ملی (کوهستان‌ها و عرصه‌های جنگلی، مرتعی، حاشیه رودخانه و چمنزار به اراضی کشاورزی)، عدم پایش میدانی مؤثر، موانع فرهنگی و رهاسازی زباله و پسماندهای پلاستیکی در محیط زیست می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: پارک جنگلی، پایداری منابع طبیعی، ذخیره‌گاه جنگلی، دهکده گردشگری، زیرساخت‌ها

استناد: حشمتی، م.، نعمتی، ع.، قیطوری، م.، احمدی، م. و محبی، ع. (۱۴۰۲). ارزیابی عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم و زیرساخت‌های مورد نیاز آن به منظور پایداری منابع طبیعی در استان کرمانشاه. مدیریت جامع حوزه‌های آبخیز، ۳(۱)، ۱-۱۵.

حق چاپ:

حق چاپ برای نویسنده (گان) این مقاله محفوظ است. بر اساس قوانین انتشارات با دسترسی آزاد، تمام مطالعات چاپ شده در این نشریه به صورت آزاد در وبسایت نشریه برای عموم بدون پرداخت هزینه قابل دسترسی است.

مقدمه

اکوتوریسم گونه‌ای از گردشگری است که در آن گردشگران به منظور مطالعه، تحسین، ستایش و شادی حاصل از پدیده‌های جذاب طبیعی و ویژگی‌های فرهنگی جوامع محلی سفر می‌کنند (Ecoclub, 2006). این قبیل پدیده‌ها شامل گیاهان، جانوران، عارضه‌های طبیعی از قبیل کوه، آبشار، غار، مسیرهایی از رودخانه، تالاب، ساحل دریا، برخی باغ‌ها، فرهنگ‌های محلی و مواردی از این قبیل هستند. اهداف اکوتوریسم، حفاظت و بهره‌برداری پایدار از جاذبه‌های طبیعی، بهبود معیشت جامعه محلی و رضایت و رفاه گردشگران است (jovanovic, 2016) و به همین دلیل اکوتوریسم یک صنعت^۱ است (انجمن جهانی اکوتوریسم^۲، ۲۰۱۸). منابع طبیعی به اشکال مختلف آن، میراث عمومی^۳ هر کشور است که حفاظت و بهره‌برداری پایدار از آن‌ها لازمه تداوم خدمات زیست‌محیطی، تولید ثروت ملی، تکیه‌گاه اساسی برای مقابله با تغییرات اقلیمی و پایداری کشاورزی هستند (Costanza et al., 2014؛ فائو، ۲۰۱۵). اکوتوریسم در صورتی که تحت مدیریت جامع و کارآمد باشد، راهی برای حفاظت از منابع طبیعی و جبران خسارات ناشی از تخریب و عجین نمودن آن در فرهنگ بومی است (Walsh & George, 2019)؛ بنابراین، تخریب هر یک از عارضه‌های ارزشمند و بی‌نظیر طبیعی نه تنها اکوسیستم‌ها را شکننده کرده و پیامدهایی چون سیل، فرسایش، گردوغبار و بیابان‌زایی را تحمیل می‌نماید، بلکه جامعه را نیز از فرصت اشتغال ناشی از اکوتوریسم محروم می‌نماید (Heshmati & Gheitouri, 2018). رونق صنعت اکوتوریسم نیز مانند هر فعالیت دیگری دارای الزامات و تمهیداتی است که قطعاً بدون آن‌ها نه تنها موفقیت‌آمیز نخواهد بود، بلکه تخریب منابع طبیعی را نیز تشدید خواهد نمود. اولین گام در این

زمینه، شناسایی مناطق مستعد اکوتوریسم برای برنامه‌ریزی و امکان‌سنجی جذب گردشگران با معیارهایی چون ارزش‌های اکوتوریسمی، شرایط طبیعی، زیرساخت‌ها و امکانات است که باید مورد ارزیابی و اولویت‌بندی قرار گیرند (Hashemi & Habibi, 2016). یکی از مهم‌ترین غفلت‌ها در این زمینه، عدم توجه کافی به مشارکت جامعه محلی و ذی‌نفعان با محوریت اثرات محیطی- اکولوژیک و اقتصادی است (Shafee-sabet & Haratifard, 2019). لازمه این کار، سهیم نمودن ذی‌نفعان در منافع حاصل از اکوتوریسم از طریق توانمندسازی و آموزش کافی آن‌ها برای بهبود معیشت خود از گردشگری و مسئولیت‌پذیری در حفاظت از عرصه‌های مورد بازدید است (Mtapuri & Giampiccoli, 2016).

شاید هیچ عاملی به اندازه تغییر کاربری اراضی و تغییر سیمای ظاهری مناظر طبیعی به قابلیت‌های اکوتوریسم آسیب نمی‌رساند. عوامل تغییر کاربری این عرصه‌های ارزشمند را می‌توان به نظام مالکیت زمین، قوانین و مدیریت کنونی منابع طبیعی، سیاست‌های دولت، روند خرید و فروش اراضی کشاورزی، گسترش بی‌رویه شهرها و لابی‌گری در مقیاس محلی نسبت داد (Vasile & Iordachescu, 2022).

ارزش خدمات اقتصادی پایداری منابع طبیعی در مقیاس جهانی در ابعاد مختلف از جمله تعادل اقلیمی، کاهش آشفستگی‌های محیطی^۴ (فرسایش، سیل و خشک‌سالی و...)، پایداری منابع آب، تشکیل خاک، کاهش منابع آلاینده‌گی، پایداری کشاورزی و گردشگری حدود ۱۲۵ تریلیون دلار در سال (بر مبنای سال ۲۰۱۴) است، اما به دلیل تغییر کاربری اراضی سالانه تا حدود ۲۰ تریلیون دلار از این منافع کاسته شده و فدای منافع کوتاه‌مدت افراد و گروه‌ها و گسترش شهرها می‌شود (Costanza et al., Figgis et al., 2015).

3. Heritage
4. Disturbance regulation

1. Ecotourism industry
2. International Ecotourism Society (IES)

اکوتوریسم فراهم آورده است (Heshmati *et al.*, 2015; Karami *et al.*, 2022).

با این وجود، به دلیل عدم وجود زیرساخت‌های رفاهی، مدیریت نامناسب و غفلت اداره‌های مرتبط، گردشگری فعلی نقش روزافزونی در تخریب منابع طبیعی این استان دارد. هدف از انجام این پژوهش، شناسایی مناطق مستعد اکوتوریسم و امکان‌سنجی آن بر اساس قابلیت‌های موجود و زیرساخت‌های موردنیاز در این زمینه بود که در سال ۹۹-۱۳۹۸ انجام گرفت.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه، شامل جاذبه‌های طبیعی اکوتوریسم در استان کرمانشاه بود. این استان در غرب کشور با مساحت حدود ۲/۵ میلیون هکتار است که بین طول جغرافیایی $34^{\circ} 06'$ - $48^{\circ} 24'$ شرقی و عرض جغرافیایی $35^{\circ} 17'$ - $33^{\circ} 41'$ شمالی قرار دارد. جمعیت این استان حدود ۱/۸ میلیون نفر و مرکز آن شهر کرمانشاه است. شهرهای مهم آن عبارت‌اند از اسلام‌آباد غرب، پاوه، ثلاث باباجانی، جوانرود، دالاهو، روانسر، سرپل ذهاب، سنقر، صحنه، قصر شیرین، کرمانشاه، کنگاور، گیلان غرب و هرسین. این استان از شمال به استان کردستان؛ از جنوب به استان‌های ایلام و لرستان؛ از شرق به استان همدان و از غرب به کشور عراق محدود است (شکل ۱).

قابلیت اکوتوریسم در این استان برگرفته از شرایط زمین‌شناسی، توپوگرافی، خاک‌شناسی، اقلیمی، پوشش گیاهی و موقعیت جغرافیایی آن است. شرایط و ویژگی‌های زمین‌ساخت ایران و به‌طور ویژه زاگرس، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در این زمینه محسوب می‌شود؛ به طوری که حوضه‌های رسوبی و زمین‌ساخت موجب تشکیل تناوبی از کوهستان و دشت با امتداد شمال غربی - جنوب شرقی با سیمایی زیبا و درخور توجه شده است. وجود آبشارها و رودخانه‌های متعدد این گிரایی را دوچندان نموده است. جنگل‌ها و مراتع

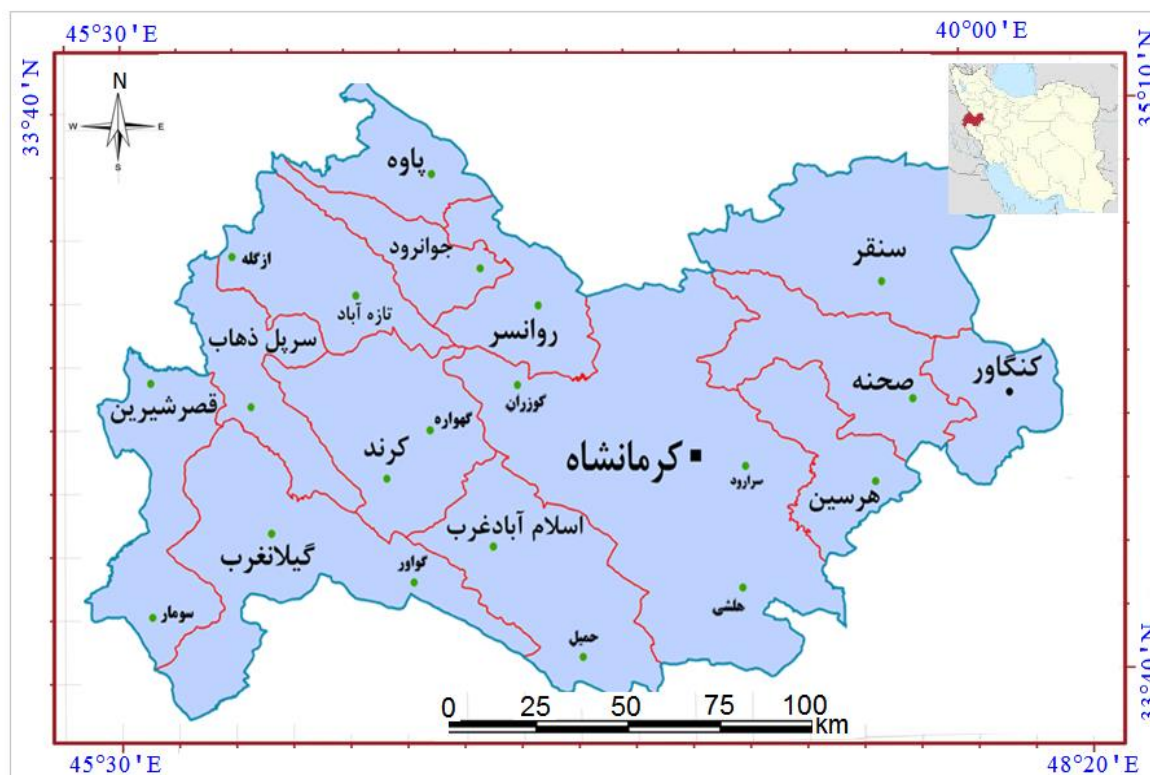
اکوتوریسم پایدار باید با مدیریت جامع، مؤثر و مدونی اجرا گردد تا بتواند حرکتی امیدبخش برای توسعه و پایداری فضای جغرافیایی عرصه‌های طبیعی به همراه داشته باشد (Brandt & Buckley, 2018). شرط این کار، ارجحیت منافع و خدمات عمومی و پایداری محیط‌زیست بر منافع فردی و گروهی است که برای دستیابی به آن کارشناسان و مدیران برخوردار از تجربه و سواد تخصصی، نقش پررنگی دارند (Wondirad *et al.*, 2020). از طرفی، نیز بایستی تلاش لازم را برای حفظ فرهنگ بومی و مصون ماندن از برخی ناهنجاری‌های اجتماعی چون تکدی‌گری و آسیب به فرهنگ بومی را نمود (Makindi, 2016).

با این وجود، عدم برنامه‌ریزی و نبود یک استراتژی جامع در این زمینه، موجب شده که نه تنها اکوتوریسم، رفاه کامل برای عموم بازدیدکنندگان از طبیعت فراهم نمی‌آورد؛ بلکه منجر به تشدید تخریب عرصه‌های طبیعی شده و عملاً نیز عایدی به ساکنین محلی نمی‌رساند. نتایج تحقیقات اخیر نشان می‌دهد که مهم‌ترین ابعاد و استراتژی‌های توسعه اکوتوریسم در ایران به ترتیب عبارت‌اند از ابعاد مدیریتی، توسعه زیرساخت‌ها، بازاریابی، آموزش و توسعه منابع انسانی. همچنین انجام فعالیت‌های بازاریابی، تنوع‌بخشی به محصول اکوتوریسم، بهبود وضعیت راه‌های دسترسی به روستاهای هدف گردشگری و افزایش تاب‌آوری مقصدها در مقابل بلایای طبیعی (Mobasheri *et al.*, 2022).

در ایران، هزاران فرصت در این زمینه وجود دارد که در مناطق زاگرس از جمله استان کرمانشاه به دلیل مجموعه شرایط اقلیمی، زمین‌شناسی، توپوگرافی و پوشش گیاهی کم‌نظیر است. در استان کرمانشاه، شرایط زمین‌شناسی، توپوگرافی، اقلیمی، تنوع زیستی (اعم از گیاهی و جانوری)، قدمت فعالیت‌های کشاورزی، صنایع دستی، بافت روستاها و زندگی عشایری و آثار باستانی مجموعه بی‌نظیری برای

آزمندی مفرط موجب تغییر کاربری این قباى ارزشمند شده، اما همچنان در نوع خود بی‌نظیر و زیباست.

نیز زمینه مهم دیگر اکوتوریسم است که همچون قبایی گران‌قیمت، زینت‌بخش پیکر کوه‌ها و تپه‌ماهورهای این منطقه است. گرچه نارسایی‌های مدیریتی، بی‌مبالاتی و

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی استان کرمانشاه در کشور

Figure 1- The geographical location of study area (Kermanshah)

باغبانی، صنایع دستی، محصولات فرعی و مواردی از این قبیل) بود که با توجه به اطلاعات، تجربیات و شناخت مجری و همکاران و اشراف آن‌ها به امور منابع طبیعی، آبخیزداری، مسائل اقتصادی-اجتماعی، کشاورزی و قابلیت‌های اولیه توریست، به‌ویژه در سال‌های اخیر تهیه شد.

۱-۲- تکمیل فهرست مناطق مستعد گردشگری: در این مرحله با اداره‌های ذی‌ربط از جمله فرهنگ و ارشاد اسلامی، جهاد کشاورزی، اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری، گردشگری، استانداری، دانشگاه رازی (گروه جغرافیا) و افراد صاحب‌نظر، مشورت شد.

۲- مصاحبه با صاحب‌نظران (مدیران محلی، کارشناسان اجرایی و افراد خیره روستایی) در قالب پرسش‌نامه (هر نفر یک پرسش‌نامه).

روش تحقیق

مراحل انجام این تحقیق به شرح زیر بود:

۱- گردآوری آمار و اطلاعات اولیه مرتبط با پدیده‌های طبیعی با قابلیت اکوتوریسم. به این منظور سعی شد تا حد امکان، نام و محل جغرافیایی تمامی عارضه‌های طبیعی واجد قابلیت اکوتوریسم (ولو در مقیاس محدود محلی) را شامل گردد. این اطلاعات با مشخصات زیر گردآوری شد:

۱-۱- تهیه فهرست اولیه مکان‌های مستعد جاذبه اکوتوریسم و پراکنش جغرافیایی آن‌ها در استان کرمانشاه: این فهرست شامل آبشار، سراب، بازه‌ای از رودخانه، کوه، قله، غار، جنگل، مرتع، مخروط‌افکنه، روستاهای واجد قابلیت گردشگری (به دلیل بافت مسکونی ویژه یا شیوه‌های خاص زراعت، دامپروری،

نتایج

مهم‌ترین جاذبه‌های اکوتوریسم استان کرمانشاه
 پدیده‌های اصلی با قابلیت اکوتوریسم در استان کرمانشاه شامل ارتفاعات کوهستانی، پارک جنگلی، ذخیره‌گاه جنگلی، غار، رودخانه، سراب، دهکده گردشگری (واجد صنایع دستی، سکوندی، محصولات کشاورزی، گیاهان دارویی)، مرتع و زندگی عشایری، آثار زمین‌لرزه پاییز ۱۳۹۶، ارتفاعات بازی‌دراز (آثار جنگ) و باغ‌های شهری هستند که حداقل ۵۵ سایت آن‌ها واجد اکوتوریسم است (جدول ۱ و شکل‌های ۲ و ۳).

غالب کوه‌های استان به دلیل پدیده انحلال، ارتفاع زیاد از سطح دریا و بارندگی کافی واجد رخساره‌های متنوع طبیعی هستند. پوشش گیاهی نیز با ترکیبی از انواع درختچه‌ها (بادام، ارژن، زالزالک و...) و بوته‌ها (انواع گون، گل ماهور و...) با زیراشکوبی از گیاهان یک‌ساله (انواعی از شبدر، یونجه و گندمیان و...) همچون خلعتی زیبا، گران‌بها و مخملین هیبت و گیرایی بی‌نظیری به آن‌ها بخشیده است.

شاید این دلیلی بوده که شاهان هخامنشی و ساسانی افتخارات و پیام‌های خود در این کوهستان‌ها حک کرده‌اند. ارتفاعات بیستون، پراو، دالاهو، شاهو، دالاخانی مناطق شاخص در این زمینه هستند که مستعد کوه‌نوردی تخصصی و عمومی، جنگل‌نوردی، اسکی و مطالعات علمی (گیاه‌شناسی و جغرافیا) در مقیاس محلی، استانی، ملی و جهانی هستند. همچنین بخش‌هایی از عرصه‌های جنگلی از جمله چالابه، پاتاق، قوری قلعه و قلاج، مستعد ایجاد پارک جنگلی هستند که امکانات طبیعی برای فراهم نمودن زیرساخت‌های رفاهی و توسعه گردشگری فراهم است. برخی موارد نیز مناسب ذخیره‌گاه‌های جنگلی به دلیل داشتن گونه‌های گیاهی نادر یا در خطر انقراض^۱ یا داشتن رویشگاه خاص برای استقرار گونه‌های منقرض شده^۲ هستند که

پرسش‌نامه محقق ساخته بر مبنای ادبیات موضوع و نظرسنجی از کارشناسان خبره در زمینه طراحی پرسش‌نامه بوده است. روایی و محتوایی پرسش‌نامه را گروهی از استادان و متخصصان تأیید کردند.

برای دستیابی به پایایی ابزار پژوهش، آزمون مقدماتی انجام گرفت و ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسش‌نامه بین ۰/۷۵ تا ۰/۹۳ به دست آمد. به‌منظور تحلیل داده‌ها پس از تکمیل پرسش‌نامه، عملیات کدگذاری داده‌ها، استخراج داده‌ها و انتقال آن‌ها به نرم‌افزار SPSS انجام شد. درنهایت از آمار توصیفی و استنباطی به‌منظور پیش‌بینی مهم‌ترین عامل‌های تأثیرگذار بر متغیرهای اکوتوریسم در سه محور استفاده شد. این محورها شامل زیرساخت‌ها و امکانات موردنیاز توسعه اکوتوریسم، عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم و عوامل مدیریتی برای پایداری آن در استان کرمانشاه به ترتیب با ۱۲، ۱۰ و ۱۷ گویه بود. برای هر گویه از پرسش‌نامه، پنج طیف (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) در مقیاس لیکرت استفاده گردید. مصاحبه‌شوندگان حدود ۷۰ نفر از مدیران اداره‌های استانی، صاحب‌نظران، کارشناسان اجرایی و افراد خبره روستایی را در بر داشت.

محور سؤالات موارد زیر بود:

- زیرساخت‌ها و امکانات موردنظر برای منطقه موردنظر (۱۲ سؤال)؛
- عوامل مدیریتی مربوط به منطقه موردنظر (۱۰ سؤال)؛
- عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم در منطقه مورد نظر (۱۷ سؤال).

۳- جمع‌بندی داده‌ها بر اساس فراوانی پاسخ سؤالات پیرامون برجستگی ویژه پدیده‌های با قابلیت اکوتوریسم، عوامل تخریب مناطق مستعد اکوتوریسم، زیرساخت‌های موردنیاز پایداری مناطق اکوتوریسم و رونق آن.

2. Extinct species

1. Endangered species

صنایع دستی آن‌ها در کنار دهکده‌های گردشگری با سابقه طولانی کشاورزی و بافت روستایی در این زمینه مهم هستند (جدول ۱).

شرایط فعلی به دلیل جاده‌سازی، وفور خودرو سواری و عدم نظارت، در معرض آسیب‌های جدی ناشی از تغییر کاربری اراضی، بوته‌کشی، چرای مفرط دام، شخم، آتش‌سوزی، تملک توسط متنفذین و آلودگی قرار گرفته و نه تنها گونه‌های گیاهی ارزشمند آن‌ها به همراه آب، خاک و شکل طبیعی آن‌ها در معرض انهدام است، بلکه جامعه محلی نیز از پتانسیل درآمدزایی و اشتغال آن نیز بهره کافی نمی‌برد (شکل‌های ۲ و ۳).

شامل مناطق بیستون، کلکش، داربادام، بزمیرآباد، کله‌زرد، باینگان، بوژان، قلاجه و پاتاق است. غار قوری قلعه و جنگل‌های اطراف آن نیز قابلیت اکوتوریسم در مقیاس جهانی دارد.

بازه‌هایی از رودخانه‌های استان با سیمای ظاهری و پوشش گیاهی در این زمینه مهم هستند که مهم‌ترین آن‌ها شامل دینور، گاماسیاب، گاورود، سیروان، دیره، لیل و زمیکان است. سراب‌ها نیز به دلیل شرایط خاص کوهستانی، بارش کافی و جنس آهکی، رخساره‌هایی بس زیبا و بی‌نظیر دارند. مرتع و زندگی عشایری به همراه سبک زندگی، محصولات دامی و لبنی و

جدول ۱- مهم‌ترین مناطق مستعد گسترش اکوتوریسم در استان کرمانشاه

Table 1- The main ecotourism destination with potential for development in Kermanshah province, Iran

قابلیت‌های کلیدی اکوتوریسم	تعداد مناطق شاخص	پدیده اصلی اکوتوریسم	ردیف
کوه‌نوردی تخصصی - کوه‌پیمایی (عمومی) - جنگل نوردی - اسکی - مطالعات علمی (گیاه‌شناسی، جغرافیا)	5	ارتفاعات کوهستانی	1
اسکان روزانه، کوه‌پیمایی، جنگل نوردی، صخره‌نوردی	4	پارک جنگلی	2
پارک جنگلی، گردشگری علمی، ایستگاه تحقیقاتی (ذخیره‌گاه توارثی گیاهان و جانوران و حفاظت)	8	ذخیره‌گاه جنگلی	3
بازدید عمومی - پارک جنگلی (عرصه جنگلی اطراف آن)	1	غار	4
پارک طبیعی (درخت‌کاری، شهرسازی، مسیر کوه‌پیمایی، ماهیگیری با قلاب، کمپ‌های تفرجگاهی و...)	6	رودخانه	5
کمپ‌های گردشگری، بازدید عمومی از مجموعه باغ‌ها، چشم‌اندازهای زیبای طبیعی به همراه آثار باستانی (ریجاب)	6	سراب و چشمه	6
صنایع دستی گیوه، گلیم، فراورده‌های غذایی (مویز، شیره انگور، ترخینه و...)، گیاهان دارویی (گره‌بان)، موسیقی و...	10	دهکده گردشگری	7
تبدیل به باغ ملی و پارک جنگلی شهری	5	باغ‌های شهری	8
بازدید از زندگی و دام عشایر، محصولات ارگانیک، سیاه‌چادر و مواردی از این قبیل	8	مرتع و زندگی عشایری	9
مناسب بازدیدهای عمومی و اردوهای علمی	1	آثار طبیعی زمین‌لرزه	10
مراسم پاسداشت رشادت سال‌های دفاع از کشور در برابر تجاوز عراق	1	ارتفاعات بازی‌دراز	11

شکل ۲- چشم‌انداز پوشش جنگلی و مرتعی ارتفاعات دالاهو با قابلیت اکوتوریسم
 Figure 2- Attractive landscape of forest and rangeland (Dalahoo) for ecotourism destination

شکل ۳- کوچ عشایر (A)، دام عشایر (B)، فرآوری محصولات دامی (C)، روغن کرمانشاهی اصل (E)، کشک تازه (G) و شادمانی زنان عشایر (H)
 Figure 3- Nomadic movement (A), and their livestock grazing (B), dairy products (C, E and G) and nomadic women's happiness during daily work (H)

کارشناسان و مدیران مرتبط با موضوع اکوتوریسم از جمله منابع طبیعی، محیط‌زیست، ترویج کشاورزی و جامعه‌شناسی روستایی به شرح زیر می‌باشد:

نتایج بررسی مصاحبه با صاحب‌نظران
 نتایج مصاحبه پرسش‌نامه‌ای با صاحب‌نظران استان کرمانشاه شامل پژوهشگران، استادان دانشگاه،

رتبه‌بندی زیرساخت‌ها و امکانات موردنظر برای توسعه اکوتوریسم استان کرمانشاه

نتایج تجزیه آماری گویه‌های مربوط به زیرساخت‌ها و امکانات موردنیاز برای توسعه اکوتوریسم در استان کرمانشاه در جدول ۲ درج شده است. بر این اساس، ۱۲ گویه مورد سؤال پاسخ‌دهندگان قرار گرفت. تبلیغ و تشویق دولت (رتبه ۱)، حفظ آثار ناشی از رخدادهای طبیعی (رتبه ۲)، دسترسی به امکانات محلی موردنیاز نظیر سرویس بهداشتی، پارکینگ، سطل زباله، درمانگاه، اینترنت، راهنما و تسهیلاتی از این قبیل (رتبه ۳)، حفظ ویژگی‌های برجسته فرهنگی منطقه (رتبه ۴) و فراهم نمودن امکانات اطراق و اسکان موقت از قبیل محل مناسب برای برپایی چادر، سایبان (رتبه ۵) مهم‌ترین آن‌ها بود.

رتبه‌بندی عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم استان کرمانشاه

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، ۱۷ عامل تهدیدکننده اکوتوریسم در استان کرمانشاه مورد

پرسش پاسخ‌دهندگان قرار گرفت که بر اساس نتایج حاصله، هفت عامل مهم (با بیشترین رتبه) به ترتیب شامل کمبود اعتبار برای تجهیز نیروهای نظارتی از جمله خودرو، تجهیزات مهار آتش‌سوزی و پایش میدانی (رتبه اول)، عدم برنامه‌ریزی برای فراهم نمودن امکانات زیربنایی توسعه اکوتوریسم (رتبه دوم)، چرای مفرط دام (رتبه سوم)، تغییر کاربری اراضی ملی شامل کوهستان‌ها، عرصه‌های جنگلی، مرتعی، حاشیه رودخانه و چمنزارها، (رتبه چهارم)، عدم پایش میدانی مؤثر (رتبه پنجم)، موانع فرهنگی (رتبه ششم) و رهاسازی زباله و پسماندهای پلاستیکی در محیط‌زیست (رتبه هفتم) مهم‌ترین آن‌هاست. گرچه در این بررسی، دو عامل لابی‌گری و بوته‌کنی رتبه پایینی در پاسخ مصاحبه‌شوندگان داشتند؛ اما بر اساس بررسی‌های میدانی، این دو عامل نقش مهمی دارند و عامل تغییر کاربری اراضی به‌نوبه خود بازتابی از همین عامل است. به‌عبارت‌دیگر لابی‌گری نقش کلیدی در تغییر کاربری اراضی دارد.

جدول ۲- رتبه‌بندی زیرساخت‌ها و امکانات موردنظر برای توسعه اکوتوریسم استان کرمانشاه

Table 2- Ranking of the infrastructures and facilities needed for ecotourism development in Kermanshah province

رتبه	انحراف معیار	ضریب تغییرات	متوسط	گویه
6	0.46	1.222	2.64	دسترسی راحت به راه، هتل، مراکز خرید و فرودگاه
9	0.52	1.222	2.36	امنیت منطقه برای گردشگران
3	0.41	1.091	2.69	دسترسی به امکانات محلی موردنیاز (درمانگاه/ بانک/ ...)
5	0.44	1.308	2.94	امکانات اطراق و اسکان موقت (محل مناسب/ چادر/ سایبان)
3	0.41	1.339	3.25	امکانات جانبی (سرویس بهداشتی، پارکینگ، سطل زباله و ...)
7	0.47	1.279	2.72	جاذبه گردشگری منطقه موردنظر (گیاهان دارویی/ صنایع دستی و ...)
8	0.51	1.052	2.08	ویژگی برجسته فرهنگی محلی (موسیقی، لباس و ...)
4	0.43	1.128	2.61	نقش خواستگاه چهره‌های ماندگار محلی و خواستگاه تاریخی در گردشگری
2	0.35	1.008	2.89	آثار رخدادهای مهم طبیعی (زمین‌لرزه، سیل و ...)
4	0.43	1.055	2.47	آثار جنگ تحمیلی هشت‌ساله
7	0.47	1.183	2.53	برگزاری مراسمات بومی و محلی (جشن/ عزا و ...)
1	0.29	0.961	3.36	تبلیغ و تشویق دولت

جدول ۳- رتبه‌بندی عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم استان کرمانشاه

Table 3- Ranking of the factors threatening ecotourism in Kermanshah province

رتبه	انحراف معیار	ضریب تغییرات	متوسط	گویه
8	0.49	0.955	1.94	تغییر کاربری اراضی ملی (عرصه‌های جنگلی، مرتعی، حاشیه رودخانه و چمنزار به اراضی کشاورزی)
3	0.42	0.910	2.17	تغییر سیمای ظاهری منطقه با کاربرد ماشین‌آلات سنگین (معادن، راه، شبکه گاز و...)
4	0.43	1.167	2.69	بوته‌کشی توسط گردشگران
6	0.45	0.797	1.78	رهاسازی زباله و پسماندهای پلاستیکی در محیط‌زیست
5	0.44	0.906	2.08	آتش‌سوزی
10	0.54	1.150	2.14	چرای مفرط دام
3	0.42	0.967	2.33	حوادث طبیعی (سیل - فرسایش - زلزله و...)
7	0.46	0.926	2.00	عدم پایش و حفاظت مؤثر
4	0.43	0.820	1.89	عدم فراهم بودن تمهیداتی از قبیل تابلو راهنما/ نقشه و غیره به دو زبان فارسی و انگلیسی برای گردشگران
5	0.44	0.906	2.08	عدم بهره‌گیری از راهنمایان بومی جهت ارائه اطلاعات تاریخی، جغرافیایی و طبیعت منطقه گردشگری
12	0.58	1.134	1.97	کمبود اعتبار برای تجهیز نیروهای نظارتی (خودرو، تجهیزات مهار آتش‌سوزی و...)
2	0.41	0.996	2.42	دسترسی به آب شرب سالم به میزان کافی در کلیه نقاط منطقه نمونه گردشگری
1	0.38	0.889	2.31	عدم پشتوانه قانونی و حقوقی
11	0.56	1.046	1.86	عدم برنامه‌ریزی برای فراهم نمودن امکانات زیربنایی توسعه اکوتوریسم
2	0.41	.956	2.33	لابی‌گری محلی (اشخاص حقیقی و حقوقی)
9	0.50	1.296	2.58	موانع فرهنگی
4	0.43	.7170	1.67	عدم شناخت مسئولین از اهمیت موضوع و نقش آن در اشتغال و پایداری محیط‌زیست

جدول ۴- رتبه‌بندی عوامل مدیریتی مناسب برای پایداری اکوتوریسم استان کرمانشاه

Table 4- Ranking of the proper management factors affecting ecotourism in Kermanshah province

رتبه	انحراف معیار	ضریب تغییرات	متوسط	گویه
7	0.58	1.214	2.11	ایجاد تأسیسات اقامتی، پذیرایی و سایر خدمات (اینترنت و...) متناسب با استانداردهای جهانی گردشگری
5	0.53	1.069	2.00	ایجاد توقفگاه‌های مناسب نظیر نیمکت، سایه‌بان، آلاچیق و غیره
1	0.43	0.717	1.67	استفاده از تجارب موفق اکوتوریسم در سایر کشورها
4	0.52	.996	1.92	ثبات موقعیت منطقه و تهیه نقشه مناطق اکوتوریسم و نصب تابلو اطلاعات سایت گردشگری
8	0.60	1.156	1.92	آموزش مهارت حرفه‌ای راهنمایان و کارکنان مرتبط با اکوتوریسم
9	0.61	1.219	2.00	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در توسعه گردشگری در منطقه
6	0.55	1.215	2.19	لزوم حفاظت از گونه‌های گیاهی ارزشمند و پایش مؤثر مناطق اکوتوریسم با اختیارات و پشتوانه قانونی به‌منظور برخورد با متخلفین (اختیار تام برای توقیف خودرو، اعمال جریمه و در صورت لزوم بازداشت)
2	0.47	1.128	2.39	محصور نمودن سایت‌های گردشگری قابل توجه (با ارزش مقیاس ملی و جهانی) به‌منظور حفاظت مؤثر و برقراری تعرفه ورودی به آن‌ها بعد از مطالعات دقیق آبخیزداری و اقتصادی-اجتماعی
3	0.51	1.124	2.22	داشتن امکانات و تجهیزات مناسب گشت‌زنی و حفاظت میدانی
8	0.60	1.141	1.89	احیای سنت‌های فراموش‌شده روستایی و عشایری و حفظ هویت تاریخی آن‌ها از طریق عرضه صنایع دستی و فرهنگ بومی به گردشگران
10	0.62	1.079	1.75	حفاظت و جلوگیری از تخریب مناطق اکوتوریسم با استفاده از مشارکت ذی‌نفعان محلی

رتبه‌بندی عوامل مدیریتی برای پایداری اکوتوریسم استان کرمانشاه

یازده عامل مدیریتی مؤثر برای پایداری اکوتوریسم استان کرمانشاه مورد پرسش قرار گرفت که از میان آن‌ها، چهار عامل با بیشترین رتبه به ترتیب شامل حفاظت و جلوگیری از تخریب مناطق اکوتوریسم با استفاده از مشارکت ذی‌نفعان محلی، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در توسعه گردشگری در منطقه، احیای سنت‌های فراموش‌شده روستایی و عشایری و حفظ هویت تاریخی آن‌ها از طریق عرضه صنایع‌دستی و فرهنگ بومی به گردشگران، آموزش مهارت حرفه‌ای راهنمایان و کارکنان مرتبط با اکوتوریسم، ایجاد تأسیسات اقامتی، پذیرایی و سایر خدمات (اینترنت و...) متناسب با استانداردهای جهانی گردشگری مهم‌ترین مواردی بود که برای پایداری اکوتوریسم در استان کرمانشاه مؤثر خواهد بود (جدول ۴).

بحث

با توجه به نتایج این بررسی، یازده نوع جاذبه گردشگری با محوریت اکوتوریسم در استان کرمانشاه وجود دارد که به دلیل شرایط مساعد زمین‌شناسی، توپوگرافی، اقلیمی و پوشش گیاهی، زمینه مناسبی برای پایداری اکوتوریسم و منابع طبیعی هستند. میزان دسترسی مردم این عرصه‌ها با روندی روزافزون مواجه است. دلیل این امر، تغییر الگوی زندگی، سهولت دسترسی به طبیعت بر اثر جاده‌سازی و برخورداری از خودروی شخصی، نبود امکانات تفریحی درون‌شهری مناسب است. بر اساس نتایج غالب تحقیقات، نبود امکانات تفریحی و سرگرم‌کننده درون‌شهری از جمله پارک، سینما، تئاتر، جشنواره‌ها و جشنواره‌ها موجب می‌گردد تا فشار شهروندان بر محیط طبیعی اطراف افزایش یابد. در مقابل، ایجاد فضای سبز و پارک با طراحی مناسب و برخورداری از امکانات تفریحی و رفاهی کافی در داخل شهرها نقش مهمی در این زمینه دارد (Seifu &

Stellmacher, 2021). برخلاف این موضوع، غالب پارک‌های شهری استان کرمانشاه و از جمله شهر کرمانشاه فاقد چنین امکاناتی برای عموم مردم است و یا اینکه تسهیلات کافی برای اسکان موقت، پارک خودرو، امکانات تفریحی سالم نظیر دوچرخه‌سواری، پیاده‌روی، ورزش دسته‌جمعی، برگزاری نمایشگاه و جشنواره، سرویس بهداشتی مناسب و کافی برخوردار نیست. ناکارآمدی مدیریتی به همراه تغییر کاربری و رهاسازی زباله و پسماندها در طبیعت نیز پیامدهای نگران‌کننده در این زمینه است؛ بنابراین اکوتوریسم راه‌کاری مناسب برای تعادل‌بخشی بین طبیعت و درآمد اقتصادی ساکنین محلی برای اغلب مناطق زاگرس و از جمله استان کرمانشاه برای پایداری منابع طبیعی و اشتغال‌زایی امری ضروری است. این کار با محوریت حفظ ارزش‌های اکوتوریسم، شرایط طبیعی و زیرساخت‌های موردنیاز محقق می‌گردد گیرند (Hashemi & Habibi, 2016). عواملی که موجب شده تا اکوتوریسم به‌عنوان یک ضرورت در استان کرمانشاه قلمداد گردد، فشار روزافزون تخریب منابع طبیعی اعم از کوه، جنگل، مرتع، رودخانه، چمنزار و حتی آبراهه و اراضی کشاورزی و بافت روستاهاست. در این بین، تغییر کاربری اراضی، رهاسازی زباله و پسماندهای پلاستیکی در طبیعت، بوته‌کشی، آتش‌سوزی و چرای دام، مهم‌ترین این عوامل هستند که به نحوی نیز در پاسخ پرسش‌شوندگان نیز محسوس بود. تهدید اکوتوریسم بر اثر تغییر کاربری اراضی، به‌ویژه چهره طبیعی کوهستان‌ها، مخروط‌افکنه‌ها، واریزه‌ها و تبدیل عرصه‌های جنگلی و مرتعی به اراضی کشاورزی مهم‌ترین اشکال تغییر کاربری اراضی استان کرمانشاه است. متأسفانه واقعیت‌های میدانی بیانگر تشدید پدیده تغییر کاربری اراضی با شدت روزافزون است که مهم‌ترین دلیل آن عدم نظارت و پایش میدانی مؤثر است. عوامل مختلفی در این بین نقش دارند. لابی‌گری، افزایش ارزش خریدوفروش زمین، ضعف قانونی و ناکارآمدی اداری،

زمینه، اتخاذ رویکردی جدید با ادغام قوانین بسیار پراکنده و گوناگون در یک قانون جامع و منسجم و اعطای اختیارات یکپارچه به یک نهاد یا سازمان مستقل برای تصمیم‌گیری و پیگیری جرائم تغییر کاربری در خارج از حوزه شهرها و روستاها ضروری است تا کاهش تغییر کاربری‌های غیرمجاز و پیگیری قضایی متناسب با مجرمان در کشور شکل بگیرد (Esmailnasab, 2021). امروزه زباله‌پراکنی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل زیست‌محیطی، اجتماعی و زیباشناسی مطرح است. زباله‌پراکنی مصداقی است از بی‌نظمی اجتماعی. رفتار زباله‌پراکنی با متغیرهایی چون نگرش زیست‌محیطی، ضعف هنجاری، عدم احساس مسئولیت، احساس منفی نسبت به زباله، عادت و فقدان خدمات رابطه معناداری دارد (Firuzjaeyan et al., 2015). این مورد در روستاهای هدف گردشگری، حاشیه رودخانه‌ها، سراب‌ها و چشمه‌ها، چالابه و اطراف غار قوری‌قلعه بسیار شدید است (Heshmati et al., 2020). اوج این کار در سیزده‌بدر رخ می‌دهد که آن را روز طبیعت نام نهاده‌اند. بر اساس نتایج این تحقیق، حداقل ۱۴ روستا با قابلیت دهکده گردشگری در استان کرمانشاه شناسایی شده است (عمدتاً در شهرستان‌های پاوه، جوانرود، صحنه، سنقر و گیلان غرب) که از میان آن‌ها، روستاهای هجیج، گلین، هریر، کندوله، چرمه‌علیا و ورمقان به همراه گره‌بان، کوماین، ازگله و بخش گهواره قابلیت اکوتوریسم دارند. معمولاً برای رونق دهکده گردشگری، عوامل مختلفی نیاز است که لازم است بر اساس پارامترهای جاذبه گردشگری، دسترسی به خدمات، سیمای سرزمین، حفاظت از منابع طبیعی و مخاطرات مورد ارزیابی قرار گیرد (Wondirad, 2020). تبلیغات مناسب، منافع اقتصادی برای ذی‌نفعان، حفظ فرهنگ‌های محلی و توانمندسازی ذی‌نفعان برای سرمایه‌گذاری از طریق آموزش، حمایت مالی و رونق کسب‌وکارهای کوچک، اهمیت زیادی در اکوتوریسم از طریق دهکده‌های گردشگری استان کرمانشاه دارد (Moradi et al.,

Heshmati & Gheituri, 2018). ناکارآمدی اداری در واقع مرتبط با دو نهاد مسئول در این زمینه یعنی سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری به همراه سازمان حفاظت از محیط‌زیست است، مثلاً بر اساس تحقیقات میدانی در مناطق تحت نظارت محیط‌زیست، چرای دام، قطع درخت و شکار (با توجه به پوک فشنگ تفنگ شکاری) به‌وفور یافت می‌گردد؛ یا شخم و زغال‌گیری جنگل و تغییر کاربری اراضی کوهستانی نیز رو به گسترش است. متأسفانه ادارات صف (اجرایی در سطح دهستان و بخش) هر دو سازمان قادر به حفاظت کامل از منابع طبیعی و محیط‌زیست نیستند. یکی دیگر از این مشکلات، نارسایی‌های قانونی، تعدد قوانین، عدم شفافیت و مستثنیات (تبصره‌های) قانونی است. علاوه بر لابی‌گری و مشکلات قانونی، مشکلات اقتصادی مردم، درآمد کم، افزایش هزینه‌های کشاورزی، مشکلات مربوط به بازاریابی و فروش محصولات، نداشتن پشتوانه مالی، افزایش کاذب قیمت زمین و مسکن، از مهم‌ترین عوامل اقتصادی تغییر کاربری هستند که منجر به خسارت‌های جبران‌ناپذیر به عرصه‌های طبیعی از جمله بیابان‌زایی، فرسایش، سیل، تخریب پوشش گیاهی، آلودگی منابع آب‌و خاک شده است و از طرفی باعث پدید آمدن تغییرات ساختاری در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی روستاها شده است که منجر به نابرابری درآمد، گسترش تبعیض، سرخوردگی، ایجاد تنش‌های خانوادگی، تعارضات فرهنگی و افزایش تمایل به مهاجرت شده است (Mousavi & Yazdanpanah, 2021; Doroudian & Doroudian, 2018).

یکی دیگر از عوامل تغییر کاربری اراضی کمیسیون ماده ۵ مربوط به گسترش فضای شهرهاست که طی چند دهه اخیر موجب تغییر کاربری هزاران هکتار از اراضی کشاورزی آبی اطراف هر یک از شهرهای بزرگ شده است و عواملی چون قوانین متعدد و مبهم و نامناسب بودن روند تصویب طرح‌ها و نقشه‌های جامع شهری در بروز این پدیده مؤثر بوده است (Amiri, 2019). در این

(Sebille, 2017).

نتیجه‌گیری

بر پایه نتایج این پژوهش، اکوتوریسم و طبیعت‌گردی جاری که بدون نظارت و رهاشده است، موجب آسیب‌های جدی به منابع طبیعی می‌گردد که مهم-ترین آن‌ها کوبیدگی خاک، له کردن گیاهان، بوته‌کنی، سرشاخه‌زنی، آتش‌سوزی، رهاسازی زباله و پسماندهای پلاستیکی در طبیعت، جاده‌سازی‌های متعدد، تغییر کاربری اراضی و عواملی از این دست است، متأسفانه دورنمای کلی وضع موجود طبیعت‌گردی در استان کرمانشاه بیانگر روندی تشدیدی است و بیم آن می‌رود که چنان آسیبی به منابع طبیعی و محیط‌زیست این استان وارد آید که تقریباً غیرقابل جبران باشد. در چنین حالتی علاوه بر تخریب منابع طبیعی و آلودگی محیط‌زیست، رضایت‌مندی گردشگران نیز حصول نخواهد شد. دلیل این امر عدم وجود امکانات رفاهی موردنیاز از قبیل سرویس بهداشتی، پارکینگ خودرو و تسهیلاتی از این قبیل است؛ بنابراین مدیریت جامع اکوتوریسم از یک سو متضمن حفاظت از عرصه‌های منابع طبیعی و ممانعت از تغییر کاربری آن‌ها می‌گردد و از سویی نیز تسهیلات و زیرساخت‌های لازم را برای گردشگران فراهم می‌نماید؛ به عبارت دیگر اکوتوریسم پایدار ضرورتی اجتناب‌ناپذیر و متضمن پایداری منابع طبیعی، رضایت‌مندی گردشگران و اشتغال‌زایی ساکنین محلی است.

سپاس‌گزاری

این پروژه تحقیقاتی خاص در قالب قرارداد پژوهشی (طرح خاص؛ با شماره مصوب ۰۸۲۰۸-۹۰۰۹-۰۹-۵۵-۲۴) با استانداری کرمانشاه و تصویب مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع و همکاری مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان کرمانشاه انجام یافت که از مساعدت آن‌ها سپاس‌گزاری به عمل می‌آید.

(2020). به‌طور کلی طبیعت‌گردی، به‌ویژه در عرصه‌های جنگلی و رخساره‌های طبیعی جذاب و ملی که به‌عنوان میراث عمومی و اراضی ملی ثبت‌شده‌اند، با پرداخت هزینه و پایش دقیق میدانی همراه است (Ma et al., 2019). با این وجود، در ایران گردشگری در عرصه‌های منابع طبیعی و از جمله استان کرمانشاه بدون پرداخت هزینه، بدون پایش و نظارت و همراه با تخریب و آلودگی این منابع همراه است (Heshmati & Gheitury, 2022). در چنین حالتی اشکال مختلف از جمله کوبیدگی خاک، له کردن گیاهان، بوته‌کنی، سرشاخه‌زنی، آتش‌سوزی، رهاسازی زباله و پسماندهای پلاستیکی در طبیعت در کنار جاده‌سازی‌های متعدد، تغییر کاربری اراضی و عواملی از این دست مایه نگرانی است. با ادامه روند کنونی، در سال‌های آتی چنان آسیبی به منابع طبیعی و محیط‌زیست استان کرمانشاه به بار آید که تقریباً غیرقابل جبران باشد. این کار بدون توجه به اکوتوریسم به معنای واقعی آن میسر نیست. اکوتوریسم به‌عنوان یک فعالیت پایدار و ابزاری برای ایجاد حفاظت از منابع طبیعی و تنوع زیستی در کنار رونق معیشت مردم محلی است (Forje, 2021). هدف از اکوتوریسم تحقق هم‌زمان سه هدف است؛ اول حفاظت و بهره‌برداری پایدار از جاذبه‌های طبیعی، دوم بهبود معیشت جامعه محلی و سوم رضایت گردشگران که برای این کار نیاز به فراهم آوردن زیرساخت‌های لازم در هر سه بعد است (Jovanovic, 2016). در چنین حالتی جامعه محلی نیز با رضایت کامل، مشارکت فعال در پایداری اکوتوریسم خواهد داشت (Fachrudin and Dolok, 2019). برای نیل به این اهداف، فائق آمدن بر موانع در ابعاد مختلف (از جمله لابی‌های محلی) و جمع‌آوری و بازیافت اصولی زباله، مبحث اقتصادی (وضع قوانین و مالیات، آموزش و فرهنگ‌سازی، جلب مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد) و حفاظت از منابع طبیعی اهمیت دارد (Axelsson and

References

- Amiri, M. (2019). Urgent Causes of Agricultural Land Degradation around the City of Hamadan. *Land Management Journal*, 1(1): 1-13.
- Axelsson, C.E. & Seville, E.V. (2017). Prevention through policy: Urban macroplastic leakages to the marine environment during extreme rainfall events. *Marine Pollution Bulletin*, 124: 211-227.
- Brandt, J.S. & Buckley, R.C. (2018). A global systematic review of empirical evidence of ecotourism impacts on forests in biodiversity hotspots. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 32: 112-118.
- Costanza, R., de Groot, R., Braat, L., Kubiszewski, I., Fioramonti, L., Sutton, S., Farber, S. & Grasso, F.M. (2017). Twenty years of ecosystem services: How far have we come and how far do we still need to go? *Ecosystem Services*, 28 (A):1-16.
- Derakhsan-Babae, F., Ghanavati, A. & Riahee, V. (2011). The Capability of Geo-tourism in Kermanshah province, Iran. 11th Congress on Iranian Geographies, Geography association of Iran, September 14-15, 2011, Tehran, Iran.
- Doroudian, H. & Doroudian, A. (2018). Social and Ecological Impacts of Agricultural Land Use Change. *Land Management Journal*, 5.2(2):81-97.
- Ecoclub, (2006). Meet the Architect of Ecotourism (ARQ). Hector Ceballos Lascurain, LASCURAIN *International Ecotourism Monthly*, 7 (85): 2-9.
- Esmailnasab, H. (2021). Legal Challenges against the (2006). Amendment of Farm and Garden Land Use Conservation Act and the Need for its Revision. *Land Management Journal*, 8.2(2): 181-195.
- Habibi, M. and Hashemi, S. (2016). Ecotourism zoning of Sadegh Abad Bafgh region, Yazd province. *Journal of Tourism and Development*, 5(2): 65-85.
- International Ecotourism Society, (2018). www.ecotourism.org.
- Hashemi, S.S. & Habibi, M. (2016). Zonation of Ecotourism potentials Case Study: Sadeqabad, Bafgh, Yazd. *Journal of Tourism Planning and Developmen*, 5 (2): 41-50.
- Heshmati, M. & Gheitury, M. (2022). Entrepreneurial potential, food security, and environmental services of agriculture and natural resources in Kermanshah province, Iran. *Central Asian Journal of Environmental Science and Technology Innovation*, 3(1): 1-9.
- Heshmati, M., Gheitury M. & Garibreza, M. (2020). Quality of River Water for Irrigation and Drinking Uses and Sources of Contamination in Upper Catchment Areas. *ECOPERSIA*, 9 (2): 119-129.
- Heshmati, M. & Gheitouri, M. (2018). Land-use Change; Achilles heel to Overcoming the Environmental Crisis, Process and Impacts. *Geography and Sustainability of Environment*, 8(1): 89-105.
- Heshmati, M., Gheitouri, M., Parvizi, Y. & Hosini, M. (2015). Effect of Converting Forest to Rainfed Lands on Spatial Variability of Soil Chemical Properties in the Zagros Forest, Western Iran. *ECOPERSIA*. 3 (4):1161-1174.
- Hosseini, M. (2014). Water balance simulation in Ghare-Sou Watershed, Kermanshah, using the SWAT model. *Watershed Engineering and Management*, 6(1): 63-73. (In Persian)
- Fachrudin, H.T. & Dolok, L.M. (2016). Planning for Riverside Area as Water Tourism Destination to Improve Quality of Life Local Residents, Case Study: Batuan-Sikambing River, Medan, Indonesia. ASEAN-Turkey ASLI (Annual Serial Landmark International) Conferences on Quality of Life 2016. AMER International Conference on Quality of Life, AicQoL2016, Medan, 25-27 February 2016, Medan, Indonesia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 234: 434 – 441.
- FAO (2016). Global Symposium on Soil Organic Carbon, Food and Agriculture Organization (FAO); United Nations, Italy, Rome.
- Figgis, P., Mackey, B., Fitzsimons, J., Irving, J. & Clark, P. (2015). Valuing Nature: Protected Areas and Ecosystem Services. Australian Committee for IUCN, Sydney.
- Firuzjaeyan, A., Salehi, S. & Gholamrezazadeh, F. (2015). Sociological Explanation of Littering by Tourists (Case Study: Province of Mazandaran). *Journal of Tourism Planning and Development*, 4(13): 168-186.
- Forje, G.W., Tchamba, M.N. & Eno-Nku, M. (2021). Determinants of ecotourism development in and around protected areas: The case of Campo Ma'an National

- Park in Cameroon, *Scientific African*, 11, p.e00663.
- Jovanovic, s. (2016). Infrastructure as Important Determinant of Tourism Development in the Countries of Southeast Europe. *Ecoforum*, 5 (1; 8), 288-294.
- Karami, P., Shayesteh, K. & Rastegar Pouyani, N. (2022). Evaluation the Distribution of Effective Factors on Habitat Diversity in Kermanshah Protected Areas. *Geography and Environmental Sustainability*, 10(2): 105-123. (In Persian)
- Ma, B., Cai, Z., Zheng, J. & Wen, Y. (2019). Conservation, ecotourism, poverty, and income inequality – A case study of nature reserves in Qinling, China, *World Development*, 11: 236-244.
- Makindi, S.M. (2016). Local communities, biodiversity conservation and ecotourism: a case study of the Kimana Community Wildlife Sanctuary, Kenya. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 5 (3): 79-92.
- Matapuri, O. & Giampiccoli, A. (2016). Towards a comprehensive model of community-based tourism development. *South African Geographical Journal*, 98: 154-168.
- Mobasheri, A. A., Shekari, F., Bagheri, M., Moaven, Z. & Kiani, M. (2022). 'A Model for Ecotourism Development: The Case of Iran', *Tourism Management Studies*, 17(57), pp. 147-178.
- Moradi, H., Poursaeed, A., Vahedi, M. & Arayesh, M. (2020). Designing the ecotourism development model of the tourist destination villages of Kermanshah province. *Journal of Tourism and Development*, 9 (1): 25-46.
- Mousavi, M. & Yazdanpanah, M. (2021). Factors Affecting Agricultural Land Use Change in of Bavi County Khuzestan Province. *Land Management Journal*, 9.1(1): 13-23.
- Seifu, S. & Stellmacher, T. (2021). Accessibility of public recreational parks in Addis Ababa, Ethiopia: A GIS based analysis at sub-city level, *Urban Forestry & Urban Greening*, 57: 126916.
- Shafee-sabet, N. & Haratifard, S. (2019). Empowerment of Local Stakeholders for Participation in Sustainable Tourism Development with Mediating Role of Perceived Tourism Effects', *Journal of Tourism Planning and Development*, 8(29), pp. 71-90. (In Persian)
- Vasile, M. & Iordăchescu, G. (2022). Forest crisis narratives: Illegal logging, datafication and the conservation frontier in the Romanian Carpathian Mountains, *Political Geography*, 96: 102600.
- Walsh, T & George, B. (2019). The ecotourism principle-practice divide: factors that limit the applicability of ecotourism principles into practice *Revista Turismo Estudos e Práticas-RTEP/UERN.*, 8 (2): 170-198.
- Wondirad, A., Tolkach, D. & King, B. (2020). Stakeholder collaboration as a major factor for sustainable ecotourism development in developing countries, *Tourism Management*, 78: 130-149.